

**WIARA ODPOWIEDZIĄ CZŁOWIEKA
NA ŁASKĘ BOGA.
FUNDAMENTY BIBLIJNE**

PIOTR NYK OCD

Zainaugurowany 11 października 2012 r. przez papieża Benedykta XVI Rok Wiary staje się okazją do przemyśleń dotyczących wiary w Boga. Zastanawiając się nad wiarą, pytamy, co złożyło się na to, że jesteśmy wierzącymi, a widząc niewiarę innych, stajemy wobec pytań o przyczyny ich niewiary. Ponieważ wiara Kościoła opiera się na doświadczeniu konkretnych ludzi, których losy opisuje Biblia Starego i Nowego Testamentu, sięgamy do ich doświadczenia i staramy się je zrozumieć. Uczniowie św. Pawła oraz tradycja pawłowa podkreślają, że wiara jest łaską. Mówi o tym następujące zdanie z Listu do Efezjan: „Łaską bowiem jesteście zbawieni przez wiarę. A to pochodzi nie od was, lecz jest darem Boga” (2, 8)¹. Czy zatem ci, którzy nie wierzą, nie otrzymali łaski od Boga, która pozwoliłaby im uwierzyć, czy też istnieją inne przyczyny ich niewiary? W niniejszym przedłożeniu postaramy się w świetle Biblii ukazać wspomniane napięcie i relację pomiędzy łaską a wiarą, wyprowadzając refleksje teologiczne ze znaczenia biblijnych pojęć dotyczących wiary.

Hebrajszczyzna biblijna wykazuje bardzo duże zróżnicowanie i bogactwo terminologii, która odnosi się do obszaru wiary.

¹ Cytaty biblijne podawane są za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych*. Opracował zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Pallottinum, Poznań 2000⁵.

Wiara w Starym Testamencie obejmuje bowiem szeroko całą postawę człowieka oraz jego ogólne odniesienia do Boga i do Jego Objawienia. Z tego względu z pojęciem „wiary” (¹ *amān*) w Starym Testamencie łączą się dodatkowo takie terminy jak: „ufać”, „kochać”, „słuchać”, „bać się”, „poznawać”, „służyć” oraz „naśladować”². Z uwagi na ramy czasowe niniejszego przedłożenia zostanie w nim wyjaśnione jedynie najważniejsze starotestamentalne pojęcie ¹ *amān* (1) oraz jego nowotestamentalny ekwiwalent, którym jest grecki czasownik *pisteúein* (2).

1. CZASOWNIK ¹ AMĀN – „WIERZYĆ” W BIBLIJ HEBRAJSKIEJ STAREGO TESTAMENTU

Wśród pojęć hebrajskich Starego Testamentu czasownik ¹ *amān* i jego pochodne należy uznać za najbardziej zbliżone do rzeczywistości, którą określamy mianem „wierzyć”. Samo ¹ *amān* jest podstawowym rdzeniem słowotwórczym w koniugacji Qal, od której poprzez przekształcenia tworzone są czasowniki pochodne, dla uproszczenia zwane często także koniugacjami³. Nie stanowią one jednak koniugacji w sensie ścisłym, lecz służą do wyrażenia innego aspektu lub charakteru danej czynności. W odniesieniu do czasownika ¹ *amān* oprócz podstawowej koniugacji Qal będą nas interesowały dwie koniugacje. Pierwsza z nich nazywana jest koniugacją sprawczą Hif⁴ il. Zasadniczo służy ona w języku hebrajskim do wyrażenia przyczyny lub skutku danej

² Por. H. WILDBERGER, נאמן ¹ *mn fest, sicher*, w: THAT I, k. 189; E. HAAG, *Glaube. Glauben. III. Biblisch-theologisch. 1. Altes Testament*, LThK³ 4 (1996), k. 668.

³ W niniejszym artykule czasowniki pochodne będą określane mianem „koniugacji”. Podobnie jak czyni to T.O. LAMBDIN, *Wprowadzenie do hebrajskiego biblijnego*, Lublin 2011, s. 300.

czynności, przyzwolenie na nią. Kontekst zdania wyznacza przy tym wybór konkretnego charakteru danej czynności. Druga koniugacja, nazywana koniugacją Nif^ʿ al, odpowiada najczęściej stronie biernej, zwrotnej lub podkreśla rezultatywny charakter danej czynności.

Warto przyrzeć się wspomnianym trzem formom koniugacyjnym czasownika ^ʾamān, które – jak zaznaczyliśmy powyżej – wyrażają odmienne aspekty znaczeniowe rzeczywistości związanej z doświadczeniem wiary.

1.1. Znaczenie ^ʾamān w koniugacji Qal

W swej podstawowej koniugacji Qal rdzeń ^ʾamān wyraża poczucie pewności, bezpieczeństwa i siły i znaczy tyle, co „być mocnym, stałym, niezawodnym i wiernym”. Wspomniane poczucie pewności w przypadkach formy Qal wydaje się wynikać z oparcia się na kimś wiarygodnym, takim jak matka, opiekun i wychowawca. Do nich bowiem odnosi się ograniczone zastosowanie wspomnianej koniugacji, która spotykana jest jedynie w postaci imiesłowu czynnego, tłumaczonego przez następujące polskie rzeczowniki: „wychowawca”, „opiekun” „matka karmicielka”⁴.

1.2. Znaczenie he^ʾemīn w koniugacji Hif^ʿ il

Rdzeń ^ʾamān w Starym Testamencie występuje najczęściej w koniugacji sprawczej Hif^ʿ il. Odpowiednikiem ^ʾamān, czyli trzeciej osoby liczby pojedynczej, która uchodzi za wyjściową i podstawową, jest w koniugacji Hif^ʿ il he^ʾemīn. Forma he^ʾemīn bywa tłumaczona zwykle jako „uwierzył” lub „miał ufność”. Zadaniem tej sprawczej

⁴ Por. Hasło אמן, w: Wilhelm Gesenius. *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, red. D.R. Meyer, H. Donner, t. I, Berlin i in. 1987¹⁸, s. 73–74.

koniugacji jest podkreślenie, że podmiot danej czynności przyczynia się do tego, aby wspomniana czynność została dokonana. Powyższe wyjaśnienie może wydawać się nieco dziwne, bo podmiot przecież zawsze wykonuje swoją czynność. Różnicę pomiędzy koniugacją Qal a koniugacją Hif^ʿ il najlepiej zrozumieć na przykładzie. I tak np. dla czasownika *šām*^ʿ a – „usłyszał” (Qal) koniugacja sprawcza Hif^ʿ il będzie brzmieć *hišmū*^ʿ a – „uczynił słyszonym”, co w konsekwencji bywa tłumaczone przez „obwieścił”. Przykład ten dobrze obrazuje odmiennosc i wieloaspektowosc wspomnianych koniugacji czasowników hebrajskich. Okazuje się, że dwa różniące się od siebie polskie czasowniki „usłyszeć” i „obwieścić” w języku hebrajskim pochodzą od jednego czasownika i są ze sobą spokrewnione.

Jeśli zatem ^ʾ *amān* w podstawowej koniugacji Qal znaczy „być pewnym, wiernym lub stałym”, to w koniugacji sprawczej Hif^ʿ il zbliża się on do znaczenia „uczynić siebie pewnym”. Ponieważ ^ʾ *amān* jest czasownikiem nieprzechodnim i wyraża raczej stan bycia aniżeli czynność, językoznawcy kwalifikują go jako Hif^ʿ il wewnątrznie-przechodni (niem. *innerlich-transitives*)⁵. *He*^ʾ *emīn* koniugacji sprawczej wyraża zatem proces wewnętrznego utwierdzenia się lub proces upewnienia się odnośnie do poznanej prawdy. Innymi słowy czasownik *he*^ʾ *emīn* w koniugacji sprawczej Hif^ʿ il uwypukla i podkreśla proces dochodzenia do wiary⁶.

W zależności od kontekstu koniugacja sprawcza Hif^ʿ il może wyrażać także skutek przyzwolenia na dokonujący się wewnątrz podmiotu proces (niem. *innerlich-kausative Bedeutung*). W naszym wypadku będzie chodziło o proces, w którym ktoś „pozwala na to, aby stał się mocnym, stałym, niezawodnym lub wiernym”.

Wydaje się, że takiemu procesowi upewnienia się i wzrastania w wierze poddał się Abraham, który zarówno przez tradycję żydowską, jak i chrześcijańską nazywany jest ojcem w wierze.

⁵ Por. H. WILDBERGER, מַנִּי ^ʾ *mn fest, sicher*, k. 188.

⁶ E. HAAG, *Glaube. Glauben...*, kol. 668n.

W Księdze Rodzaju autor Elohista mówi o Abrahamie, że „uwierzył (*he' emîn*) – czyli «pozwolił, aby dokonał się w nim proces upewnienia się w wierze» – i Pan poczytał mu to za sprawiedliwość” (15, 6). Słowa te padają w czasie, kiedy Abraham przeżywa wielkie ciemności (por. komentarz M. Lutra)⁷. Obietnice Boże nie spełniają się. Abraham posłuszny głosowi Bożemu opuścił bowiem swoją ojczyznę, nie otrzymał jednak obiecanej krainy łatwo i bez walki. Dana mu obietnica potomstwa i tego, że stanie się on wielkim narodem jeszcze się nie spełniła (Rdz 12, 2; 13, 14n). Możemy się jedynie domyślać, jak autentycznym musiał być Boży głos wzywający go do opuszczenia swojej ojczyzny, skoro właśnie w obliczu przeżywanych przeciwności i ciemności „uwierzył” tzn. „pozwolił wprowadzić się w proces wewnętrznego upewnienia”, czyli „uczynił siebie utwierdzonym w Bogu i w Bożej prawdzie”⁸.

Wiara Abrahama uznana została przez Boga jako sprawiedliwość, gdyż postawa wiary według myśli biblijnej oznacza jedyny prawidłowy stosunek człowieka do Boga. Każdy, kto wierzy, „czyni siebie utwierdzonym w Bogu” jak Abraham i zaczyna poruszać się w „ziemi żyjących”. Jest to zgodne ze słowami Psalmu 27, 13: „Wierzę (*he' emanti*), że będę oglądał dobroć Pańską w krainie

⁷ Następujący komentarz pełen wielkiej empatii dla przeżyć Abrahama podał M. LUTER: *Nocte visionem hanc apparuisse, gemente et plorante Abraham (...)* *Ita Abraham arreptus his tristibus cogitationibus non potuit dormire: surrexit igitur et oravit, oranti autem ac ita tumultuanti secum apparet Deus, et cum eo colloquitur familiariter, ita ut vigilans Abraham totus extra se in illa visione rapiatur.* – „Abraham miał to widzenie nocą, gdy żalił się i płakał... Ogarnięty smutnymi myślami, Abraham nie mógł zasnąć, dlatego podniósł się, aby się modlić. Podczas modlitwy pośrodku łagodnej burzy ukazał mu się Bóg, który rozmawiał z nim po przyjacielsku tak, że Abraham, choć nie spał, został całkowicie opanowany przez ową wizję” (tłumaczenie własne na podstawie: *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, wyd. J.K.F. Knaake i in., Weimar 1911, t. XLII, s. 561).

⁸ Por. G. VON RAD, *Das erste Buch Mose. Genesis (ATD 2/4)*, Göttingen – Zürich 1987, s. 143, który w odniesieniu do interesującej nas perykopy pisze: *Glauben ist „ein sich fest machen in Jahwe”*, co wynika ze zrozumienia znaczenia *he' emîn*.

żyjących”. Podobnie także dla proroka Habakuka postawa wiary jest cechą ludzi sprawiedliwych, czyli takich, którzy wchodzą w prawidłową relację z Bogiem. To właśnie owa relacja do Boga sprawia, że – zgodnie z przytoczonymi powyżej słowami Psalmisty – wierzący ludzie wchodzą w życie (por. Hab 2, 4: „A sprawiedliwy żyć będzie dzięki swej wierności – (*be' emûnâtô*)”).

Na obszarze świeckim, nieodnoszącym się do Boga, koniugacja Hif^ʿ il posiada zwykle negatywne konotacje, jak np. ostrzeżenie przed zbytnią łatwowiernością w ludzkie słowa. Przykład takiego użycia koniugacji Hif^ʿ il znajdujemy w następującym zdaniu z Księgi Przysłów:

„Naiwny ufa każdemu słowu, רָבֵד־לְכֹל אִמְרֵי יְתֵב
(Naiwny pozwala się utwierdzić na podstawie każdego słowa)
przemysłny rozważa swe kroki” וְרֵשָׁאֵל יִבִּי מִוִּרְעוֹ
(Prz 14, 15).

Fakt negatywnego użycia *he' emîn* w obszarze świeckim podkreśla wagę teologicznego użycia rdzenia ^ʿ*amān*, czyli prawdę o tym, że jedynym pewnym oparciem, dającym trwałość, jest Bóg, gdyż czyni On możliwym to, co wydaje się być niewiarygodne. Oto przykład takiego właśnie teologicznego zastosowania *he' emîn*:

„I uwierzył lud, gdy słyszał, וְעָמְשׂוּ מִעַה וּמְאִי
że Pan nawiedził Izraelitów לְאֶרְשֵׁי יִבְנ־תָּא הוֹדִי דְקַפ־יִכ
i wejrzał na ich ucisk” מִיַּנְע־תָּא הָאֵר יִכּו (Wj 4, 31).

Proces dojścia do wiary i umocnienia się w Bożej prawdzie jest tu uwarunkowany Bożą interwencją, Jego uprzedzającą inicjatywą łaskawego nawiedzenia swego narodu.

1.3. Znaczenie *ne' emān* w koniugacji Nif^ʿ al

Podobnie rzecz się ma ze znaczeniem koniugacji Nif^ʿ al, którą także wyprowadza się od interesującego nas czasownika ^ʿ*amān*.

Zwykle posiada ona znaczenie medialno-pasywne. Koniugacja Nif^ʿ al podkreśla wagę samej czynności czasownika, która zostaje dokonana przez jej podmiot (strona bierna) lub fakt, że czynność podmiotu skierowana jest na niego samego. W tym ostatnim wypadku syntaktyczny podmiot zdania jest zarazem semantycznym przedmiotem czynności (tzw. tryb zwrotny czasowników). Interesujący nas rdzeń ^ʿ *amān*, który po przekształceniu w Nif^ʿ al brzmi *ne^ʿ ʿmān* znaczy tyle, co „zostanie utwierdzonym”, „upewni się” oraz „będzie trwałym, niezawodnym i niepodlegającym wpływom”.

W historii zbawienia ukazanej na kartach Starego Testamentu człowiek może stać się wiernym Bogu i wierzącym w Niego po doświadczeniu łaskawej wierności Boga wobec niego. Bóg doświadczany był przez Izraelitów jako opiekun, podobny do matki karmicielki (stąd zapewne pochodzi znaczenie w koniugacji Qal). Dobrym przykładem wzrastania w procesie wiary lub inaczej „bycia utwierdzonym” oraz „bycia stałym w wierze” jest historia Dawida. Dawid doświadczył szczególnej łaski Bożej, kiedy wybrany przez Boga na charyzmatycznego przywódcę, zabrany został z pastwiska. Namaszczony mocą Bożą pokonał on mocarza filistyńskiego Goliata. Pomimo prześladowania, którego doświadczył ze strony króla Saula, pozostał jednak wierny królowi w okazywaniu czci, która mu przysługiwała. Z tego względu Dawid słusznie otrzymał miano „wiernego sługi”, które w 1 Sm 22, 14 wyrażone jest właśnie za pomocą imiesłowu czynnego koniugacji Nif^ʿ al (*Dawid ne^ʿ ʿmān* – נִיִּף אֶמָּן – „Dawid będący wiernym, stałym, nie podlegającym wpływom”).

Stalość i niezawodność Dawida jest jednak niedoskonała, gdyż jest ona tylko ludzka. W przypadku grzechu policzenia całego ludu przez Dawida (por. 2 Krn 21, 1n.) oraz grzechu cudzołóstwa z Batszebą, żoną Uriasza Chetyty (por. 2 Sm 11, 2n.), została ona zachwiana. Jak każdy człowiek trwałość i niezawodność swojej wiary Dawid czerpał z dowodów utwierdzającego działania Boga. Wierność i wiara Dawida podtrzymywane były interwencjami

także znaczenie „okazania się prawdziwym, niezawodnym lub wiernym”¹⁰. Rezultatywne znaczenie najpełniej odnosić się może oczywiście do samego Boga. Któż może okazać się naprawdę „niezawodnym, wiernym i prawdziwym”, jeśli nie sam Bóg? Dlatego nie dziwi nas, że prorok Izajasz właśnie w tym znaczeniu rezultatywno-deklaratywnym nazywał Boga tymże imiesłowem czynnym *ne' ʿemān* koniugacji Nif^ʿal, który przypisywano Dawidowi z uwagi na jego wierność wobec króla Saula w 1 Sm 22, 14.

W tym znaczeniu prorok Izajasz przedstawia Boga jako „wiernego”, „godnego wiary”, tzn. „godnego, aby mu uwierzyć” w drugiej Pieśni o Słudze Pańskim (Iz 49, 1–12), która skierowana jest do cierpiącego w obliczu udręk i prób wiary Mesjasza Izraela. Oto ona:

„Tak mówi Pan, Odkupiciel Izraela, jego Święty, do wzgardzonego we własnej osobie, do budzącego odrazę pogan, do niewolnika władców: «Królowie zobaczą cię i powstaną, księżęta padną na twarz, przez wzgląd na Pana, który jest wierny (*āšer ne' ʿemān* – אֲשֶׁר נֶאֱמָן), na Świętego Izraela, który cię wybrał»” (Iz 49, 7).

Z powyżej przedstawionej charakterystyki trzech koniugacji rdzenia ^ʾ*amān* wynika, że tematyka wiary jest rzeczywistością dynamiczną. O ile w podstawowej koniugacji Qal czasownik ^ʾ*amān* wyraża stan pewności i oparcia się na kimś niezawodnym, jak opiekun lub matka oraz – jak możemy przypuszczać z czasem Bóg – o tyle częściej stosowane koniugacje Hif^ʿil oraz Nif^ʿal ukazują dynamikę „wewnętrznego upewnienia się” i „znalezienia oparcia, prawdy i stałości” w Bogu.

Koniugacja Hif^ʿil wyraża proces dochodzenia do wiary. Na przykładzie wzrostu wiary Abrahama mogliśmy zaobserwować, że człowiek dochodzi do niej zwykle dzięki dowodom Bożej łaskawości. Abraham pozwolił wprowadzić się w proces wewnętrzny

¹⁰ Por. Hasło אָמַן, w: *Wilhelm Gesenius...*, s. 73.

upewnienia, który dokonywał się w ciemnościach i próbach. Wydają się one zatem nieodzownym czynnikiem na drodze wiary.

Koniugacja Nif^ʿ al uwypukla skutek owego procesu, który dokonał się w człowieku za jego przyzwoleniem, czego przykładem może być „wierny” i „wierzący” Dawid. W obydwu wypadkach potrzebna jest uprzednia łaska Boga, który jako jedyny „okazuje się wierny, niezawodny i prawdziwy” i dlatego stoi u początków wiary.

Obydwie formy koniugacyjne, czyli *heʿ emîn* (uwierzył) w Hif^ʿ il oraz *neʿ ʿemân* (został utwierdzony w wierze) w Nif^ʿ al wyrażają wejście podmiotu w nową sferę życia, która przypomina osadzenie na trwałym fundamencie.

Powyższe rozważania teologiczne odnośnie wiary w Starym Testamencie, wychodzące od znaczeń koniugacji czasownika ^ʾ*amân* dobrze podsumowują dwie wypowiedzi proroka Izajasza. Pierwsza z nich znajduje się w siódmym rozdziale Księgi Izajasza (Iz 7, 9). Prorok nawołuje w niej swoich rodaków do poddania się procesowi wiary, będącemu koniecznym warunkiem, który prowadzi do tego, aby zostać utwierdzonym w wierze, czyli aby móc się ostać oraz nie być chwiejnym. Zachęta do wejścia w ów proces wiary wyrażona jest przez proroka za pomocą przedstawionej powyżej koniugacji Hif^ʿ il, natomiast skutek wejścia w proces wiary, czyli „bycie utwierdzonym w wierze” za pomocą koniugacji Nif^ʿ al. Oto wypowiedź proroka:

„Jeśli nie uwierzycie, ^ʾ*im lô taʾ aminû* (Hif^ʿ il) וְיִמָּאֵת אֶל־מָה
nie ostaniecie się”. *ki lô tēʾ amēnû* (Nif^ʿ al) וְיִמָּאֵת אֶל־יָכֹ

Druga wypowiedź proroka Izajasza, która dobrze ilustruje, czym jest wejście w rzeczywistość wiary, znajduje się w Iz 28, 16. Prorok porównuje wiarę człowieka w Słowo Boga do oparcia budynku na kamieniu węgielnym, na trwałym i mocnym fundamencie, którym nic nie będzie mogło zachwiać. Oto jego słowa wypowiedziane w imieniu Boga:

„Oto ja kładę na Syjonie kamień, kamień dobrany i węgielny,
Cenny, położony jako fundament.
Kto wierzy (*ma' amīn*) nie potknie się”.

Podobnie jak w pierwszej wypowiedzi pozwolenie na wejście w proces wiary, który warunkuje postawę utwierdzonego i pewnego kroczenia drogą Bożą, prorok Izajasz wyraził za pomocą czasownika ^ʿ*amān* w koniugacji Hif^ʿ il, a dokładnie za pomocą imiesłowa *ma' amīn* – „ten, który uwierzył”. Idąc po linii powyżej przedstawionego rozumienia koniugacji Hif^ʿ il, moglibyśmy przetłumaczyć ów imiesłów także jako „ten, który pozwoli wprowadzić się w proces wewnętrznego utwierdzenia się w wierze”.

2. POJĘCIE *PISTEÚEIN* – „WIERZYĆ” W NOWYM TESTAMENCIE

Wybór greckiego czasownika *pisteúein* jako ekwiwalentu hebrajskiego ^ʿ*amān* zawdzięczamy w znacznej mierze żydowskim tłumaczom Septuaginty, którzy w III i II wieku przed Chrystusem dokonali tłumaczenia ksiąg Starego Testamentu z języka hebrajskiego i aramejskiego na język grecki. Powzięty w diasporze żydowskiej zamiar przetłumaczenia najważniejszych religijnych ksiąg żydowskich na język grecki zrodził się z chęci przybliżenia treści wiary żydowskiej poganom i miał charakter misjonarski.

Przypuszczalnie tłumaczom Septuaginty oraz autorom Nowego Testamentu w wyborze terminu *pisteúein* oraz z nim spokrewnionych rzeczowników i przymiotników dopomogło używanie go przez misjonarzy religii misteryjnych okresu hellenistycznego¹¹. W grece okresu klasycznego *pisteúein* nie miało bowiem zastosowania na obszarze języka religijnego¹². Posiadało jednak

¹¹ Por. R. BULTMANN, *πιστεύω κτλ.* A. *Der griechische Sprachgebrauch*, TWNT VI (1965), s. 181.

¹² Por. tamże, s. 178.

podobne znaczenie co hebrajskie ¹ *amān*. Przymiotnikiem *pistós* określano w języku greckim kogoś, kto był „ufający”, „godny zaufania”, czyli „niezawodny”. Podobnie czasownik *pisteúein* określał czynność „zaufania” oraz „zdania się na kogoś”. Rzeczownik *pístis* znaczył tyle, co „przekonanie”, „niezawodność” i „wierność” i rozumiany był zwłaszcza w filozofii stoickiej jako cecha „stałości charakteru” i wierności najpierw samemu sobie, a następnie drugim. W ten sposób *pístis* rozumiana jako „przekonanie” i „wierność” stawała znaczeniowo blisko „prawdziwość” i miała z nią wiele wspólnego¹³. Poprzez swoje pierwotne znaczenie wywodzące się od wierności, stałości i prawdziwości odpowiadało *pisteúein* spośród wielu innych terminów greckich w najwyższym stopniu hebrajskiemu ¹ *amān*.

Nowy Testament ubogaca w zasadniczy sposób starotestamentalne rozumienie wiary. Bazując na zarysowanej powyżej charakterystyce doświadczenia wiary przez autorów Starego Testamentu, a zwłaszcza na rozwiniętej przez proroka Izajasza interpretacji wiary w Boga jako oparcia się na trwałym fundamencie oraz jako wejściu w proces wewnętrznego upewnienia, Nowy Testament poprzez zbawienie w Jezusie Chrystusie wprowadza zdecydowane *Novum*. Wierzący w Chrystusa nie potrzebuje jako impulsu dla wiary odwoływać się do dowodów działania Boga w historii narodu lub wspominania ich, jak to czynił Izrael w tzw. historycznych wyznaniach swego *credo*, lecz jego cała uwaga koncentruje się na jednym zbawczym czynie Jezusa Chrystusa¹⁴. Zbawczy czyn Jezusa Chrystusa jest treścią kerygmatu głoszonego przez Apostołów oraz pierwotny Kościół i jednocześnie treścią wiary. Chociaż wiara Izraelitów w Starym Przymierzu także posiadała swoją treść wiary i swoje prawdy, które wyznawała, to jednak zbawczy czyn Jezusa Chrystusa, Jego odkupieńcza męka, śmierć i zmartwychwstanie stały się centrum historii zbawienia świata

¹³ Por. tamże, s. 182.

¹⁴ Por. R. BULTMANN, *πιστεύω κτλ. C. Die Begriffsgruppe πίστις im Neuen Testament*, TWNT VI (1965), s. 216.

i każdego wierzącego. Każda indywidualna historia wiary w Nowym Testamencie rozpoczyna się, rozwija lub osiąga swą pełnię w spotkaniu ze Zmartwychwstałym Chrystusem. Chociaż jednostkowa historia wiary nie musi zaczynać się bezpośrednio od tego spotkania z Chrystusem, jak pokazuje nawrócenie św. Pawła pod Damaszkiem, to jednak od niego otrzymuje ona swój zasadniczy przełom i do niego się odwołuje. Wiara w Boga utwierdza się bowiem w sercach wierzących przez pośrednictwo Chrystusa.

Autorzy Nowego Testamentu nauczają, że Bóg okazał ludziom swoją łaskę w zbawczym czynie Jezusa Chrystusa. Wiara – *pístis* oznacza według nich przekonanie o tym, że Bóg – zgodnie z Izajaszową interpretacją – jako jedyny „okazał się wierny” (hebr. *ne' ěmān*, gr. *pistós*) w Chrystusie¹⁵. „Zechciał bowiem Bóg, aby w Nim zamieszkała cała Pełnia” – przypomina List do Kolosan w 1, 19. Taka wiara przechodzi w pełne nadziei zaufanie, że Bóg i Chrystus będą podtrzymywać wierzącego w jego wierze i wierności. Święty Paweł wyraził ową nadzieję w następujących słowach Listu do Filipian: „Mam właśnie ufność, że Ten, który zapoczątkował w was dobre dzieło, dokończy go do dnia Jezusa Chrystusa” (1, 6).

2.1. Wiara w ujęciu św. Pawła

Tak jak prorok Izajasz pośród autorów Starego Testamentu jest tym, który wniósł najwięcej w rozwój myśli o wierze w Boga, tak św. Paweł pośród autorów Nowego Testamentu jest tym, który najwięcej przyczynił się do zrozumienia fenomenu chrześcijańskiej wiary.

Dla św. Pawła podobnie jak dla innych autorów Nowego Testamentu sformułowanie „uwierzyć” lub „uwierzyć w Jezusa Chrystusa” oznacza nie tylko sam początkowy akt uwierzenia, lecz także przyjęcie kerygmatu oraz życie i trwanie w jego wyznawaniu. Święty Paweł jako uczonego rabin żydowski wydobywa ze skarbcza

¹⁵ Por. tamże, s. 219.

swojej tradycji rozumienie wiary, które harmonizuje z wiarą w Jezusa Chrystusa. Z tego względu rozumie on wiarę najpierw jako wierność poznanej prawdzie. Jest to zgodne z przedłożoną powyżej definicją wiary w Starym Testamencie, która stoi bardzo blisko „wierności” i „prawdziwości”. Przepuszczalnie owo ukierunkowanie na wierność prawdzie wyniósł ze swojego rodzinnego domu oraz wykształcenia rabinackiego u Gamaliela w Jerozolimie. Albowiem już od czasów wczesnego judaizmu, który zaczął formować się po zburzeniu Jerozolimy w roku 70 po Chrystusie, aż po czasy współczesne postawę wiary żydzy określają rzeczownikiem ¹ *emûnâ*, pochodzącym od rdzenia ¹ *amân*, oznaczającym także „wierność prawdzie”.

Postawa owej wierności prawdzie zaważyła na jego własnej historii, kiedy pod Damaszkiem Paweł zetknął się z nadprzyrodzoną łaską Chrystusa. Od tamtej pory, właśnie ze względu na silnie ukształtowaną postawę wierności prawdzie, Paweł nie mógł już dłużej występować przeciw nauce Chrystusa. Uznał ją bowiem za prawdziwą. Spotkanie żydowskiej wierności (¹ *emûnâ*) z łaską Bożą (*hesed*) zaważyło na jego życiu i patrzeniu na wiarę, podobnie jak to miało miejsce w życiu np. Edyta Stein i wielu innych osób nawróconych z judaizmu i wychowanych w poczuciu wierności poznanej prawdzie¹⁶.

Od czasu wydarzenia pod Damaszkiem św. Paweł staje się świadkiem tego, że łaska Boża przemienia wewnętrznie człowieka. Dotyczy to zwłaszcza tych ludzi, którzy jak Apostoł pragną stać na mocnym fundamencie wiary w Boga. Oświecony łaską Chrystusa Paweł uznaje, że człowiek wierny prawdzie nawet bez szczególnej łaski Bożej musi uznać istnienie Boga. Pisze o tym na początku Listu do Rzymian (1, 16–32), gdzie wychodzi z założenia, że Bóg daje się poznać rozumnemu człowiekowi na podstawie stworzonych dzieł. Jedyną przeszkodą, która zamyka go na uznanie tej prawdy, jest grzech i ludzka nieprawość. Według Pawła

¹⁶ Por. P. Nyk, *A gdy spotkają się ze sobą wierność i łaska...*, „Głos Karmelu” 2012 nr 6 (48), s. 7–10.

„nieprawość nakłada prawdzie pęta” (1, 18). Człowiek nieprawy staje się zamknięty na ową prawdę, gdyż jest przekorny i ucieka od niej (por. 2, 8). Według Apostoła taką przeszkodą dla żydów staje się Prawo, jeśli uczynią z niego jedyny punkt odniesienia, a jego drobiazgowo przestrzeganie uznają za fundament i warunek zbawienia. Chrystus nie zniósł Prawa przykazań, lecz umieścił je na właściwym miejscu, czyniąc środkiem służącym zbawieniu.

Podobnie jak dla Abrahama, Dawida oraz proroka Izajasza wiara jest dla św. Pawła rzeczywistością dynamiczną, podlegającą rozwojowi. *Pisteúein* oznacza nie tylko początkowy akt „uwierzenia”, lecz jest postawą, którą należy stale na nowo utwierdzać¹⁷. Tak jak starotestamentalne „stawanie przed obliczem Pana” (*amad lifne Adonaj*) określało służbę Bogu i miało obejmować całe życie (por. np. eliaszowe zawołanie „żyje Pan, przed którego obliczem stoję”), tak postawa wiary w ujęciu św. Pawła wymaga zaangażowania całego życia na każdym etapie i winna stać się utwierdzonym i mocnym „byciem lub staniem w wierze” (1 Kor 16, 13; 2 Kor 1, 24, 13, 5; Rz 11, 20), „staniem w Chrystusie” (1 Tes 3, 8), „trwaniem w łasce” (Rz 5, 2) oraz „trwaniem w Ewangelii” (1 Kor 15, 1). Apostoł Paweł pisał zatem wiele razy w swoich Listach o „umocnionym staniu w wierze”. Następująca zachęta z 1 Kor 16, 13 najpełniej oddaje dynamikę i dbałość o wzrost wiary, o którą chodziło Apostołowi: „Czuwajcie, trwajcie mocno w wierze (wł. stójcie mocno w wierze – *stéketete en te pístei*), bądźcie mężni i umacniajcie się”. Kiedy więc słyszymy Pawła stwierdzającego także w Rz 11, 20, że „dzięki wierze uzyskałeś to, że stoisz mocno” (*σὺ δὲ τῆ πίστει ἔστηκας*), przypomina nam się ostrzeżenie proroka Izajasza: „Jeśli nie uwierzycie, nie ostaniecie się”. Dla św. Pawła nie można zagwarantować sobie stanu wiary raz na zawsze, ale dopóki człowiek żyje, winien postępować od wiary do wiary (por. Rz 1, 17: *ἐκ πίστεως εἰς πίστιν*), wykorzystując podarowane mu zdolności i charyzmaty.

¹⁷ Por. tamże, s. 219.

2.2. Wiara Jezusa Chrystusa

Na zakończenie rozważań o wierze w perspektywie Nowego Testamentu warto wspomnieć o przewodniku naszej wiary, którym jest według Listu do Hebrajczyków (12, 2) sam Jezus Chrystus. Zgodnie z tym, co powiedzieliśmy powyżej, Jezus Chrystus jako Syn Boży jest w samym centrum wiary chrześcijan, a Jego zbawczy czyn jest przedmiotem wiary. Nie możemy jednak zapomnieć, że Chrystus przyjąwszy w pełni postać człowieka, również kierował się w swoim życiu wiarą. Była to wiara idealna. Jezus Chrystus żył w całkowitym posłuszeństwie Bogu Ojcu. Jest jedynym człowiekiem, o którym w przeciwieństwie do Dawida bez wahania możemy powiedzieć, że był wiernym Sługą Jahwe oraz tym, który okazał się wierny Bogu do końca (*ne' ěmān adonai*), gdyż przeszedł wszystkie próby wiary, które były o wiele większe od prób wiary Abrahama.

Jego posłuszne wzrastanie w ukryciu Nazaretu, Jego modlitwa i posty, kuszenie przez szatana na pustyni, Jego ewangelizacja przy pomocy niedościgniętego arcyzmu przypowieści, Jego chwile ciemności na Kalwarii i na Krzyżu są wyrazem nie czego innego jak tylko tego, że był prawdziwym potomkiem Abrahama i Dawida, gdyż *he' emīn ba' adonaj* – czyli „podał się procesowi wiary i uwierzył Bogu, swemu Ojcu”¹⁸.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując powyższe rozważania na temat biblijnych pojęć dotyczących zagadnienia wiary, nasuwają się następujące wnioski:

¹⁸ Por. A. WODKA, *Wiara Jezusa, syna Dawida, syna Abrahama (Mt 1, 1)*, „Homo Dei” 2 (2013), s. 32–45.

Po pierwsze, wiara jest rzeczywistością dynamiczną, dokonującą się we wzajemnej relacji pomiędzy wierzącym a Bogiem. Dla wyrażenia tej wzajemnie na siebie wpływającej rzeczywistości język hebrajski Starego Testamentu posługuje się m.in. pojęciem ¹ *amān*. Chociaż w swej podstawowej rzadko występującej koniugacji Qal oznacza statyczną rzeczywistość „być mocnym, stałym, niezawodnym lub wiernym”, to jednak dwie pochodne od niej koniugacje Hif^ʿ il oraz Nif^ʿ al ukazują, że „wierzyć” rodzi się w wewnętrznym procesie „utwierdzenia siebie samego” lub pozwolenia na to, aby Bóg poprzez dowody swojej łaski utwierdził nas i osadził na trwałym fundamencie wiary jako najsłuszniejszej postawy życiowej. Wspomniany proces „upewnienia się w Bogu”, który zapoczątkowuje sam Bóg, dokonuje się w obliczu prób i doświadczeń, czego dowodzi przykład Abrahama. Ten, kto podejmuje wysiłek i ryzyko bycia wiernym, jak Dawid może oczekiwać, że zostanie utwierdzony na drodze swego powołania.

Po drugie, „poddąć się wewnętrznemu procesowi wiary” oznacza równocześnie pozwolić wprowadzić się w sferę prawdziwego życia, które jest życiem w relacji do Boga i które opiera się na trwałym fundamencie wierności samego Boga.

Po trzecie, autorzy Nowego Testamentu wybierając za grecką Septuagintą *pisteúein* jako ekwiwalent hebrajskiego ¹ *amān*, przejęli z tradycji żydowskiej połączenie wiary i wierności, stałości i ufności z prawdą. Każdy, kto szczerze poszukuje prawdy i jest konsekwentny w wierności dla niej, może dojść do uznania istnienia Boga oraz poddać się wspomnianemu procesowi utwierdzenia w wierze. Nie wyklucza to równocześnie prawdy o tym, że do wiary potrzebna jest łaska Boża. W biblijnym ujęciu nie ma rozdzwienku pomiędzy naturą i łaską, gdyż Bóg obecny jest zawsze w stworzonym przez siebie świecie i w nim działa. Od odpowiedzi człowieka na łaskę Bożą zależy wejście na drogę wiary i utwierdzenie się na niej.

Po czwarte, wiara według autorów Nowego Testamentu nie jest koniecznie oparta na Bożych dziełach, dokonanych w historii, gdyż opiera się na osobie Chrystusa, na spotkaniu z Nim oraz na Jego paschalnym i zbawczym dziele męki, śmierci i zmartwychwstania.

Po piąte, sam Jezus Chrystus jest nie tylko przedmiotem wiary, Tym, w którego wierzymy, lecz także przykładem prawdziwej i heroicznej wiary. Chrystus jako człowiek w najdoskonalszym stopniu pozwolił się wprowadzić w proces wiary, który dokonał się nie tylko w cierpieniu fizycznym, lecz także w wielu udrękach duchowych.

LITERATURA

Bultmann R., *πιστεύω κτλ. A. Der griechische Sprachgebrauch*, TWNT VI (1965), s. 175–182; tenże, *πιστεύω κτλ. C. Die Begriffsgruppe πίστις im Neuen Testament*, TWNT VI (1965), s. 203–230; Haag E., *Glaube. Glauben. III. Biblisch-theologisch. 1. Altes Testament, Lexikon für Theologie und Kirche*³ IV, kol. 666–669; Jeni E., *Lehrbuch der hebräischen Sprache des Alten Testaments*, Basel, Frankfurt a. Main 1981²; Lambdin T.O., *Wprowadzenie do hebrajskiego biblijnego (Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki 11)*, Lublin 2011; Meyer R., *Hebräische Grammatik*, Berlin, New York 1992; Nyk P., *A gdy spotkają się ze sobą wierność i łaska...*, „Głos Karmelu” 2012 nr 6 (48), s. 7–10; Rad G. von, *Das erste Buch Mose. Genesis (ATD2/4)*, Göttingen – Zürich 1987; Weiser A., *πιστεύω κτλ. B. Der alttestamentliche Begriff*, TWNT VI (1965), s. 182–197; Wildberger H., *מִן fest, sicher*, THAT I, kol. 177–209; *Wilhelm Gesenius. Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, red. D.R. Meyer, H. Donner, t. I, Berlin i in. 1987¹⁸, (hasło מִן), s. 73–74; Wodka A., *Wiara Jezusa, syna Dawida, syna Abrahama (Mt 1, 1)*, „Homo Dei” R. 82 (2013) nr 2 (307), s. 32–45.